

60- سورة الممتحنة- مدنية

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ {1}

إِنْ يَتَفَقَّهْكُمْ يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَالسُّنَّةُ بِالسُّوءِ وَوَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ {2}

لَنْ تَنفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ {3}

قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ وَالَّذِينَ مَعَهُ إِذْ قَالُوا لَقَوْمِهِمْ إِنَّا بُرَءُكُمْ وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ وَبَدَا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَالْبَغْضَاءُ أَبَدًا حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ لَا تُسْجِدْ لَكَ وَمَا أَمَلَكَ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ رَبَّنَا عَلَيْكَ تَوَكَّلْنَا وَإِلَيْكَ أَنَبْنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ {4}

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَآغْفِرْ لَنَا رَبَّنَا إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ {5}

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَمَنْ يَتَوَلَّ فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ {6}

عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً وَاللَّهُ قَدِيرٌ {7}

وَلَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ {8}

إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَأَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَظَاهَرُوا عَلَىٰ إِخْرَاجِكُمْ أَنْ تَوَلَّوهُمْ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ {9}

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ فَامْتَحِنُوهُنَّ اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ وَلَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ وَآثُوهُنَّ مَا أَنْفَقُوا وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ وَلَا تُمْسِكُوا بِعِصَمِ الْكَوَافِرِ وَاسْأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ وَلْيَسْأَلُوا مَا أَنْفَقُوا ذَلِكَ كُمْ اللَّهُ يُحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ {10}

وَإِنْ قَاتَلْتُمْ شَيْءً مِنْ أَرْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَعاقِبْتُمْ فَاتُوا الَّذِينَ دَهَبَتْ أَرْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا وَانْفِقُوا اللَّهُ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ {11}

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعْنَكَ عَلَىٰ أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِهِنَّ نِجَاسًا يَقْتَرِبْنَ مِنْ أَيْدِيَهُنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ فَبَايِعْهُنَّ وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ {12}

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ قَدْ يَسْأَلُوا مِنَ الْآخِرَةِ كَمَا يَسْأَلُ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ {13}

1 النوبة الاولى

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ بنام خداوند فراخ بخشايش مهربان.
يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ. ای گرویدگان دشمنان من و دشمنان خود را دوستان مگیرید.
تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ بایشان در نهان دوستی می افکنید
وَقَدْ كَفَرُوا بِمَا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ. و ایشان کافر شده اند بآنچه از خدا بشما آید از پیغام راست.
يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَإِيَّاكُمْ بیرون کردند رسول مرا و شما را.
أَنْ تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ رَبِّكُمْ از بهر آنکه شما بگرویدید بالله خداوند خویش.
إِنْ كُنْتُمْ حَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي اگر از خان و مان خود که بیرون آمدید کوشیدن را در سبیل من بیرون آمدید:

وَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي و جستن خشنودی مرا بیرون آمدید.
تُسِرُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ در نهان با ایشان می دوستی نمائید
وَأَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَمَا أَعْلَنْتُمْ و من دانام بآنچه شما نهان میدارید و آنچه آشکارا میکنید.
وَمَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ و هر که این کند از شما
فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ (1) از راه راست گم گشت.
إِنْ يَتَفَقَّهْكُمْ اگر شما را دریابند جای.
يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً شما را دشمنان باشند.

وَيَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ وَأَلْسِنَتَهُم بِالسُّوءِ وَدُونَ لَوْ تَكْفُرُونَ (2) و دوست آن گه شوند که شما کافر شوید.
لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَلَا أَوْلَادُكُمْ سَوَد نداشت و بکار نیاید شما را خویشاوندان شما و نه فرزندان شما.
يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ رُز رستاخیز میان شما دآوری برگزارند و خصومت برگسلند.
وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ (3) و الله بآنچه شما میکنید دانا و بیناست.
قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ فِي إِبْرَاهِيمَ شَمَا رَا به ابراهیم پی بردنی نیکو است
وَالَّذِينَ مَعَهُ وَ إيشان که بر ملت او بودند و با او بودند.
إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمْ أَنْ كِه كه قوم خویش را گفتند:
إِنَّا بُرَآؤُا مِنْكُمْ مَا بِيْزَارِيْم از شما.
وَمِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَ از آنچه شما می‌پرستید فرود از الله.
كَفَرْنَا بِكُمْ كَافِرِيْم بشما
وَبَدَا بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَ الْبَغْضَاءُ أَبَدًا وَ پدید آمدن میان ما و میان شما دشمنی و بژومندی همیشه
حَتَّى تُوْمِنُوا بِاللَّهِ وَحْدَهُ تَا بگروید بالله خدای یگانه.
إِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ لِأَبِيهِ مَگر در آن يَك سخن که پدر را گفت:
لَأَسْتَغْفِرَنَّ لَكَ كِه ترا آمرزش خواهم.
وَ مَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ وَ بدست من ترا از خدای هیچیز نیست، اگر نیامرزد من هیچیز نتوانم.
رَبَّنَا عَلَيْنِكَ تَوَكَّلْنَا خَدَاوندَا مَا پِشت بتو باز کردیم،
وَ إِلَيْكَ أَنْتَبْنَا وَ بدل و کردار با تو گشتیم.
وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ (4) و بازگشت با تو است.
رَبَّنَا. خَدَاوند مَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا مَا رَا گمان و شك افزودن کافران مکن. وَ اغْفِرْ لَنَا وَ بیامرز
مَا رَا.
رَبَّنَا خَدَاوند مَا.
إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (5) که تویی آن عزیز که با تو کس نتاود و ترا غلط نیفتد.
لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ شَمَا رَا در ابراهیم و قوم او که بر ملت او بودند، پی بردنی نیکوست.
لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَ الْيَوْمَ الْآخِرَ آن کس را از شما که از خدا ترسد و روز رستاخیز
وَ مَنْ يَتَوَلَّ وَ هر که برگردد.
فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَنِيُّ الْحَمِيدُ (6). الله اوست آن بی‌نیاز ستوده.
عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَ الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ مَوْدَّةً. بیگمان الله میان شما و میان ایشان که دشمنی
دارید با ایشان از میان کافران دوستی سازد و نهد.
وَ اللَّهُ قَدِيرٌ. و الله توانا است.
وَ اللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ (7) و الله آمرزگار و بخشاینده است.
لَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ بَاZ نَمِيزند الله شما را.
عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ از آن کسان که با شما تیغ نزدند در کار دین.
وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَ بیرون نکردند شما را از خان و مان و سرایهای شما.
أَنْ تَبْرُوهُمْ كِه نیکویی کنید با ایشان.
وَ تَقْسِطُوا إِلَيْهِمْ وَ داد ایشان بایشان رسانید
إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ (8) که الله دادگران را دوست دارد.
إِنَّمَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ شَمَا رَا باز میزند الله.
عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ از ایشان که با شما کشتن کردند در دین.
وَ أَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَ شما را بیرون کردند از سرایها و خان و مانهای شما.
وَ ظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ وَ دشمنان را یاری دادند بر بیرون کردن شما از مکه. أَنْ تَوَلَّوْهُمْ بَاZ میزند
که ایشان را بدوستی گیرید و بیاری.

وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ فَاُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (9) و هر که ایشان را بدوستی و یاری گیرید، ستم کارانند بر خود. یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ای گرویدگان!

إِذَا جَاءَكُمُ الْمُؤْمِنَاتُ چون بشما آید زنان گرویدگان. مُهَاجِرَاتٍ بریده از خان و مان فَاَمْتَحِنُوهُنَّ بر رسید ازیشان.

اللَّهُ أَعْلَمُ بِإِيمَانِهِنَّ و الله خود به داند ایمان ایشان.

فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ اگر ایشان را بدانید که ایشان بر ایمانند، فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ.

ایشان را با کافران مفرستید.

لَا هُنَّ حِلٌّ لَّهُمْ نه زنان گرویدگان حلال‌اند مردان کافر را.

و لَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ و نه مردان کافر حلال‌اند زنان مسلمان را.

وَاتَّوهُمَ مَا أَنْفَقُوا و آن کاوین که ایشان کردند آن مهاجرات را با ایشان فرستید.

و لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ بر شما ننگی نیست که آن مهاجرات را بزنی کنید.

إِذَا اتَّيَبْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بَآنَ شرط که ایشان را کاوین دهید.

لَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ و بمه ایستید نگه داشت زنان کافر، و ایشان را بزنان خویش مشمرید.

وَسَأَلُوا مَا أَنْفَقْتُمْ کاوین که آن زن را باز داده بودید باز خواهید.

وَلَيْسَ لَكُمُ أَنْفَقُوا و تا ایشان هم کاوین آن زن که از ایشان بشما آید بزنی کنید باز خواهند.

ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ این حکم الله است و کار بر گزاردن میان شما.

وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ (10) و الله داناست و راست دان.

وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ اگر زنی از زنان شما بکافران شود.

فَعَاقِبْتُمْ و بر پی آن غزائی کنید و غنیمت یابید.

فَاتُوا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ مِثْلَ مَا أَنْفَقُوا از مال غنیمت کاوین زنان شده فراشویان ایشان دهید.

وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ (11) و بترسید از آن خدایی که باو گرویده‌اید.

یا أَيُّهَا النَّبِيُّ ای پیغامبر. إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ چون بتو آیند زنان گرویدگان يُبَايِعَنَّكَ و بیعت کنند با تو.

عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئاً بر آنکه بالله انباز نیارند.

وَلَا يَسْرِقَنَّ و دزدی نکنند

وَلَا يَزْنِيَنَّ و زنا نکنند

وَلَا يَقْتُلَنَّ أَوْلَادَهُنَّ و فرزندان خود نکشند.

وَلَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ و فرزندی از حرام نیارند، یا از شوی پیشین و شوی پسین را گویند که این از تو است بدروع

يَقْتَرِبْنَ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَ أَرْجُلِهِنَّ و نسبت آن فرزند در دست و پای افکنند

وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ و در تو عاصی نشوند در سخن و فرمان پسندیده نیکو.

فَبَايِعْنَهُنَّ بیعت کن با ایشان

وَاسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ و آمرزش خواه از الله ایشان را.

إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (12) که الله آمرزگار است و مهربان.

یا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ای گرویدگان!

لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ بدوستی و یاری مگیرید قومی که الله ورشان بخشم است.

قَدْ يَسْأَلُوا مِنَ الْآخِرَةِ نومید شدند از آخرت

كَمَا يَسْأَلُ الْكُفَّارُ چنان که نومید شدند ناگرویدگان

مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ (13) از دیدار ایشان که در گورها اند.

النوبة الثانية

این سوره سیزده (13) آیت است و سیصد و چهل و هشت (348) کلمه و هزار و پانصد (1500) حرف جمله به مدینه فرو آمد باجماع مفسران، و درین سوره سه آیت منسوخ است بجای خویش آن را شرح دهیم. و در بیان فضیلت آن ابی بن کعب روایت کند از مصطفی (صلي الله عليه وسلم) قال: من قرأ سورة الممتحنة كان المؤمنون و المؤمنات له شفعاء يوم القيامة.

قوله تعالى: يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّيَ وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ ابتدا این سوره در شأن حاطب بن ابی بلتعة فرود آمد. مردی بود از جمله مهاجران و بدریان.

چون رسول خدا (صلي الله عليه وسلم) عزم درست کرد که بغزاء اهل مکه شود، ساز و اهیت آن کار پنهان میساخت، میخواست تا ناگاه و بیخبر فرا سرایشان شود، این حاطب ملطفه‌ای نوشت باهل مکه که رسول خدا اینک عزم درست کرد که بجنگ شما آید، بر حذر باشید و این نامه بزنی داد، نام وی ساره: هی الّتی امر رسول الله بقتلها يوم فتح مکه. گفته‌اند که: ده دینار بآن زن داد تا نامه باهل مکه رساند. جبرئیل (صلي الله عليه وسلم) مصطفی (صلي الله عليه وسلم) را از آنچه حاطب کرد، خبر داد. رسول علی (عليه السلام) را و زبیر (رضي الله تعالى) را بر پی آن زن بفرستاد، گفت: «انتو روضة خاخ فانکم تجدون بها امرأة معها كتاب، فخذوه منها و خلّوا سبيلها و ان لم تدفعه اليکم فاضربوا عنقها».

روید تا بروضه خاخ آنجا زنی را دریابید که با وی نامه‌ای است. آن نامه از وی بستانید و زن را تعرض مرسانید و اگر نامه ندهد، او را گردن زنید. رفتند تا بآن موضع و زن را دریافتند. و گفت: ما معی کتاب، با من هیچ نامه نیست. بچستند او را و نامه نیافتند. خواستند که باز گردند، علی (عليه السلام) گفت: و الله ما کذبنا رسول الله (صلي الله عليه وسلم) و الله لنخرجن الكتاب او لاضربنک بالسيف.

آن زن بدانست که از دست ایشان نخواهد رست. نامه در میان گیسوی خود تعبیه کرده بود. بیرون آورد و بایشان داد. ایشان نامه بحضرت نبوت آوردند. رسول خدا آن ساعت از نماز پیشین باز گشته بود. کس فرستاد و حاطب را برخواند و نامه بوی نمود. حاطب اقرار داد و عذر آورد که: یا رسول الله، و الله ما کفرت منذ اسلمت و لا غششتک منذ نصحتک و لا احببتهم منذ فارقتهم و لکن لم یکن احد من المهاجرین الا و له بمکه من یمنع عشیرته، و کنت غریبا فیهم و کان اهلی بین ظهرانیهم فخشیت علی اهلی فاردت ان اتخذ عندهم یدا. و قد علمت ان الله تعالى ینزل بهم بأسه و ان کتابی لا یغنی عنهم شیئا. رسول خدا (صلي الله عليه وسلم) عذر از وی بپذیرفت، و او را بآنچه گفت راست گوی داشت. عمر خطاب (رضي الله تعاکي) برخاست، گفت: دعنی یا رسول الله اضرب عنق هذا المنافق، انه قد خان الله و رسوله. بگذار مرا یا رسول الله تا این منافق را گردن زنم، که با خدای و رسول خیانت کرده رسول خدا از آن گفتار عمر در خشم شد، آن گه گفت: «و ما یدریک یا عمر؟ لعل الله قد اطلع علی اهل بدر، فقال لهم: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لکم، و هم اهل بدر و ما اهل بدر اهل بدر، و ما اهل بدر اهل بدر، و ما اهل بدر اهل بدر. فلا تقولوا لحاطب الا خيرا فانزل الله تعالى: (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّيَ وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ).

ولد حاطب بن ابی بلتعة فی زمان رسول الله (صلي الله عليه وسلم) و یروی عن عمر بن الخطاب، اصله من الازد و اعتقه عبید الله بن حمید بن زهیر الذی قتله علی (عليه السلام) يوم بدر کافرا، و کان حاطب یبیع الطعام و مات بالمدينة و صلی علیہ عثمان عفان (رضي الله تعالی) و هو ممن حضر بیعة الرضوان. تَلَقُّونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ ای تلقون اليهم اخبار النبی (صلي الله عليه وسلم) و سره بالمودة الّتی بینکم و بینهم. و قيل: معناه تلقون اليهم المودة و الباء زائدة، كقوله: «وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِالْحَادِ» بظلم، ای الحاد. و القاء المودة اليهم تقرّبهم اليهم بالمكاتبة.

وَ قَدْ كَفَرُوا الْوَاوِ لِلْحَالِ. ای و حالهم انهم. كفروا. بما جاءكم من الحق یعنی القرآن و الرسول. يُخْرِجُونَ الرَّسُولَ وَ إِيَّاكُمْ مِنْ مَكَّةَ أَنْ تُؤْمِنُوا یعنی: لان تؤمنوا و بان تؤمنوا، كانه قال: يفعلون ذلك لايمانكم بالله. إِنْ كُنْتُمْ خَرَجْتُمْ جِهَادًا فِي سَبِيلِي وَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِي هذا شرط جوابه متقدّم. و التقدير إن كنتم خرجتم

اوطانکم للجهاد فی سبیلی و بطلب مرضاتی لا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ. معنی اینست که: اگر بیرون آمدن شما از میان ایشان و بریدن شما از خان و مان خویش از بهر جهاد است، در راه من و جستن خشنودی من، پس دوستی مگیرید با دشمنان خویش و دشمنان من. تُسِرُّونَ إِلَيْهِمْ بِالْمَوَدَّةِ وَ أَنَا أَعْلَمُ بِمَا أَخْفَيْتُمْ وَ مَا أَعْلَنْتُمْ این سخن در هم پیوسته است، میگوید: در نهان با ایشان دوستی مینمائید و من میدانم آنچه شما نهان میدارید از دوستی ایشان و آنچه آشکارا میکنید از ایمان خویش. وَ مَنْ يَفْعَلْهُ مِنْكُمْ الْهَاءَ رَاجِعَةً إِلَى الْإِتِّخَاذِ الْمُنْهَى عَنْهُ، اِیْ مَنْ يَفْعَلْ مَا نَهَيْتَ عَنْهُ مِنْ مَوَالَاتِهِمْ. فَقَدْ ضَلَّ سَوَاءَ السَّبِيلِ اِیْ زَاغَ عَنِ الطَّرِيقِ الْمُسْتَقِيمِ. میگوید: هر که آن کند که حاطب کرد، از شما پس از این، او از راه راست بر گشت و طریق ایمان گم کرد.

إِنْ يَنْفَقُوكُمْ اِیْ يَصَادِفُوكُمْ وَ يَظْفَرُوا بِكُمْ. يَكُونُوا لَكُمْ أَعْدَاءً وَ لَا يَنْفَعُكُمُ الْقَاءُ الْمَوَدَّةِ إِلَيْهِمْ وَ يَبْسُطُوا إِلَيْكُمْ أَيْدِيَهُمْ بِالْقَتْلِ وَ الضَّرْبِ.

وَ أَلَسِنَتُهُمْ بِالشَّتْمِ وَ السَّبِّ. خبر میدهد ربّ العالمین که دوستی ایشان و تقرّب بایشان در آن نفع شما نیست، که اگر بر شما دست یابند و هر جای که شما را دریابند، ابقا نکنند هم دست گشایند بقتل و ضرب، و هم زبان گشایند بسبّ و شتم. وَ وَثُوا لَوْ تَكْفُرُونَ. کسا کفرُوا، و آن گه شما را دوست شوند که همچون ایشان کافر شوید. هذا کقوله: «وَلَنْ تَرْضَى عَنْكَ الْيَهُودُ وَ لَا النَّصَارَى حَتَّى تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ» وَ قِيلَ: مَنْ خَالَفَ عَقْدَهُ عَقْدَكَ، خَالَفَ قَلْبَهُ قَلْبَكَ.

لَنْ تَنْفَعَكُمْ أَرْحَامُكُمْ وَ لَا أَوْلَادُكُمْ الَّذِينَ بِمَكَّةَ، وَ هُمْ كَقَارِ، اِیْ لَا يَغْنُونُ عَنْكُمْ مِنَ اللَّهِ شَيْئاً وَ لَا تَهْلِكُوا أَنْفُسُكُمْ بِسَبَبِ مَنْ لَا يَنْفَعُكُمْ. يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَفْصِلُ بَيْنَكُمْ قَرَأَ عَاصِمٌ وَ يَعْقُوبُ يَفْصِلُ بَفَتْحِ الْيَاءِ وَ كَسْرِ الصَّادِ مَخْفَفًا وَ قَرَأَ حَمْزَةً وَ الْكَسَائِيُّ بَضْمَ الْيَاءِ وَ كَسَرَ الصَّادَ مُشَدِّدًا وَ قَرَأَ ابْنُ عَامِرٍ بَضْمَ الْيَاءِ وَ فَتَحَ الصَّادَ مُشَدِّدًا وَ قَرَأَ الْبَاقُونَ بَضْمَ الْيَاءِ وَ فَتَحَ الصَّادَ مَخْفَفًا. وَ الْمَعْنَى يَوْمَ الْقِيَامَةِ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ وَ قِيلَ: يَفْرُقُ بَيْنَ الْوَالِدِ وَ وَلَدِهِ وَ بَيْنَ الْقَرِيبِ وَ الْقَرِيبِ فَيَدْخُلُ أَهْلَ طَاعَتِهِ الْجَنَّةَ وَ أَهْلَ مَعْصِيَتِهِ النَّارَ.

وَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ فَيَجَازِيكُمْ بِأَعْمَالِكُمْ. قَدْ كَانَتْ لَكُمْ أُسْوَةٌ اِیْ قُدُوةً حَسَنَةً وَ سَيِّئَةً حَسَنَةً. فِي إِبْرَاهِيمَ اِیْ فِي اقْوَالِ إِبْرَاهِيمَ. «وَ الَّذِينَ مَعَهُ» مِنَ الْمُؤْمِنِينَ. إِذْ قَالُوا لِقَوْمِهِمُ الْمُشْرِكِينَ إِنَّا بَرَأَوْنَا مِنْكُمْ جَمْعَ بَرَى كَظَرِيفٍ وَ ظَرْفَاءَ وَ بَرَأَوْنَا مِنْكُمْ اِیْ مِنْ قَرَابَتِكُمْ.

وَ مِمَّا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ كَفَرْنَا بِكُمْ» انکرنا دینکم و تبرأنا منکم. «وَ بَدَأَ بَيْنَنَا وَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةُ وَ الْبُغْضَاءُ أَبَدًا

بِالسَّيْفِ وَ الْقَلْبِ. حَتَّى تُؤْمِنُوا بِاللَّهِ وَ خَدَّهَ لَا شَرِيكَ لَهُ فَحِينَئِذٍ نَنْتَرِكُ عِدَاوَتَكُمْ وَ نَوَالِيَكُمْ.

این خطاب با حاطب است و با مؤمنان، ایشان را اقتدا میفرماید به ابراهیم خلیل که ابراهیم از مشرکان و قرابات کفار بیزاری و دوری گزید. دانست که دشمنان اند و با ایشان دوستی نگرفت و قوله: اِلَّا قَوْلَ إِبْرَاهِيمَ هَذَا مُسْتَنَتْنِي مِنَ الْاَسْوَةِ، اِیْ لَا تَقْتَدُوا بِهِ فِی اسْتَغْفَارِهِ. لِأَبِيهِ فَإِنَّ ابَاهُ كَانَ كَافِرًا وَ ذَلِكَ الْاِسْتَغْفَارُ كَانَ عَنْ مَوْعِدَةٍ وَعَدَهَا ابَاهُ بِأَنْ يُؤْمِنَ فَلَمَّا عَلِمَ أَنَّهُ لَا يُؤْمِنُ اِمْتَنَعَ مِنْ اسْتَغْفَارِهِ وَ قَوْلُهُ: مَا أَمْلِكُ لَكَ مِنَ اللَّهِ مِنْ شَيْءٍ يَقُولُ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ مَا اغْنَى عَنْكَ وَ لَا اَدْفَعَ عَنْكَ عَذَابَ اللَّهِ اِنْ عَصَيْتَهُ وَ اَشْرَكَتَ بِهِ

وَ فِي هَذِهِ الْآيَةِ دَلَالَةٌ بَيِّنَةٌ عَلَى تَفْضِيلِ نَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ) وَ ذَلِكَ أَنَّهُ حِينَ أَمَرَ بِالْاِقْتِدَاءِ بِهِ أَمَرَ عَلَى اِطْلَاقٍ وَ لَمْ يَسْتَنْ، فَقَالَ. مَا آتَاكُمْ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَ مَا نَهَاكُمْ عَنْهُ، فَانْتَهُوا وَ حِينَ أَمَرَ بِالْاِقْتِدَاءِ بِإِبْرَاهِيمَ اسْتَنْتَى.

قوله: رَبَّنَا عَلَيْنَاكَ تَوَكَّلْنَا. قِيلَ: هَذَا مِنْ تَمَامِ كَلَامِ إِبْرَاهِيمَ، وَ قِيلَ: اسْتِثْنَاءٌ وَ مَعْنَاهُ: قُولُوا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ رَبَّنَا عَلَيْنَاكَ تَوَكَّلْنَا فَهُوَ تَعْلِيمٌ مِنْهُ سَبْحَانَهُ لَهُمْ كَيْفَ الثَّنَاءُ عَلَيْهِ، عَلَيْنَاكَ تَوَكَّلْنَا اِیْ بِكَ وَثَقْنَا. وَ إِلَيْكَ أَنْبَأْنَا اِیْ اِقْبَلْنَا بِالطَّاعَةِ. وَ إِلَيْكَ الْمَصِيرُ اِیْ الْمَرْجِعُ وَ الْمُنْقَلَبُ.

رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً لِلَّذِينَ كَفَرُوا اِیْ لَا تَظْهَرْ هُمْ عَلَيْنَا فَيَفْتِنُونَا بِذَلِكَ فَيُظَنُّوا أَنَّهُمْ عَلَى حَقٍّ وَ نَحْنُ عَلَى بَاطِلٍ وَ قَالَ مُجَاهِدٌ: لَا تَعَذِّبْنَا بِأَيْدِيهِمْ وَ لَا بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِكَ، فَيَقُولُونَ: لَوْ كَانَ هَؤُلَاءَ عَلَى الْحَقِّ مَا أَصَابَهُمْ ذَلِكَ وَ اغْفِرْ لَنَا اسْتَرْنَا ذُنُوبَنَا. إِنَّكَ أَنْتَ الْعَزِيزُ اِیْ الْغَالِبُ الْقَوِيُّ. الْحَكِيمُ: الْعَالِمُ.

لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِيهِمْ يَعْنَى: فِي إِبْرَاهِيمَ وَ مَنْ مَعَهُ مِنَ الْأَوْلِيَاءِ وَ الْاَنْبِيَاءِ.

أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ قُدْوَةٌ صَالِحَةٌ لِمَنْ كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ أَى يَرْجُو ثَوَابَهُ وَ يُؤْمَلُ لِقَاءَهُ فِي الْيَوْمِ الْآخِرِ
و يخشى البيعة و الحساب. وَ مَنْ يَتَوَلَّى أَى يعرض عن الإيمان.

فَإِنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَنِيُّ عَنْ عِبَادِهِ الْحَمِيدُ المَحْمُودُ فِي أَرْضِهِ وَ سَمَائِهِ لَا يُلْحَقُهُ شَيْنٌ مِنْ كُفْرِ الْكَافِرِينَ وَ أَمَّا
اعيد ذكر الاسوة لأن الاولى متعلقة بالبراءة من الكفار و من فعلهم.

و الثانية امر بالانئساء بهم لينالوا من ثوابهم ما نالوا او ينقلبوا الى الآخرة كانقلابهم و قيل: الاولى اسوة
باقواله و الثانية بافعاله. قيل لَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَاتُ أَظْهَرَ الْمُؤْمِنُونَ عِدَاوَةَ أَقْرَبَائِهِمُ الْمُشْرِكِينَ فِي اللَّهِ وَ
تَبَرُّوْا مِنْهُمْ، فَعَلِمَ اللَّهُ شِدَّةَ وَجْدِ الْمُؤْمِنِينَ بِذَلِكَ فَانْزَلَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ: عَسَى اللَّهُ أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَ الَّذِينَ
عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ أَى مِنْ مُشْرِكِي مَكَّةَ مَوَدَّةً يَعْنِي: بِأَنْ يَهْدِيَهُمُ اللَّهُ لِلَّذِينَ فِيصِيرُوا لَكُمْ أَوْلِيَاءَ وَ إِخْوَانًا فَعَلَّ اللَّهُ
تَعَالَى ذَلِكَ فَاسْلَمَ كَثِيرٌ مِنْهُمْ فَصَارُوا لَهُمْ أَوْلِيَاءَ وَ إِخْوَانًا وَ خَالَطُوهُمْ وَ نَاكَحُوهُمْ
و قيل: الَّذِينَ عَادَيْتُمْ مِنْهُمْ هُوَ أَبُو سَفْيَانَ بْنِ حَرْبٍ.

و المودة مودة الاسلام و تزويج ام حبيبة ابنته من رسول الله (صلي الله عليه وسلم) و كانت ام حبيبة
تحت عبيد الله بن جحش بن رباب و كانت هى و زوجها من مهاجرة الحبشة فتتصر زوجها و حولها
ان تتابعه فأبت و صبرت على دينها و مات زوجها على النصرانية فبعث رسول الله (صلي الله عليه
وسلم) الى النجاشي فيها ليخطبها عليه، فقال النجاشي لاصحابه: من اولاكم بها؟ قالوا: خالد بن سعيد بن
العاص.

قال: فزوجه من نبيكم، ففعل و مهرها النجاشي اربع مائة دينار و ساق اليها مهرها.
عَسَى مِنْ اللَّهِ وَاجِبَةٌ وَ هُوَ لِلطَّمَعِ وَ الرَّجَاءِ، أَى كُنُونَا عَلَى رَجَاءٍ مِنْ ذَلِكَ. وَ قَوْلُهُ:
وَ اللَّهُ قَدِيرٌ يَعْنِي: عَلَى أَنْ يَجْعَلَ بَيْنَكُمْ وَ بَيْنَهُمْ مَوَدَّةً
وَ اللَّهُ غَفُورٌ يَعْنِي: لِمَعَاصِيهِمْ إِذَا اسْلَمُوا:

رَحِيمٌ يَعْنِي: بِالْمُؤْمِنِينَ حَيْثُ ادْخَلَ أَقْرَبَاءَهُمْ فِي دِينِهِمْ ثُمَّ رَخَّصَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي صَلَةِ الَّذِينَ لَمْ يَعَادُوا
الْمُؤْمِنِينَ وَ لَمْ يَقَاتِلُوهُمْ وَ لَمْ يُخْرِجُوهُمْ فَقَالَ: لَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ أَى عَنْ بَرِّ الَّذِينَ. لَمْ يَقَاتِلُوكُمْ فِي
الدِّينِ وَ لَمْ يُخْرِجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ أَى لَمْ يُؤْذَوْكُمْ بِمَكَّةَ حَتَّى اضْطُرَرْتُمْ إِلَى الْخُرُوجِ مِنْهَا أَنْ تَبَرُّوهُمْ فِي
مَوْضِعِ الْخَفْضِ بَدَلًا مِنَ الَّذِينَ وَ الْمَعْنَى: لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنْ أَنْ تَبَرُّوا الَّذِينَ لَمْ يَقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ. وَ
تُقَسِّطُوا إِلَيْهِمْ أَى تَحْسِنُوا إِلَيْهِمْ وَ تَعْطُوهُمْ مِمَّا تَمْلِكُونَ مِنْ طَعَامٍ وَ غَيْرِهِ قَسْطًا وَ الْإِقْسَاطُ أَنْ تَعْطُوهُمْ
مِثْلَ مَا يَعْطُونَ.

در سبب نزول این آیت علماء تفسیر مختلف اند. ابن عباس گفت: در شأن خزاعه و بنی جذیمه و بنی
مدلج فرو آمد که با رسول خدا (صلي الله عليه وسلم) عقد مصالحت بستند و عهد داشتند که قتال نکنند
و رسول را و مؤمنان را نرنجانند و از مکه بیرون نکنند و دشمنان رسول را یاری ندهند.
رب العالمین رسول را و مؤمنان را رخصت داد که با این قوم علی الخصوص هر چند که کافرانند
اگر نیکویی کنید وصلت دهید و داد ایشان بایشان رسانید، شما را منع نیست و در آن نهی نیست.
قتاده گفت: حکم این آیت بر عموم بود، هر کافر که با رسول قتال نکردید و مؤمنان را نرنجانیدید با
ایشان پیوستن ببر وصلت رخصت بود، تا آیت آمد که: فَأَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ الْآيَةَ... پس منسوخ شد و
بقول قتاده این آیت منسوخ است

و قيل: الْآيَةُ وَارِدَةٌ فِي شَأْنِ الَّذِينَ آمَنُوا وَ أَقَامُوا بِمَكَّةَ وَ لَمْ يَهَاجِرُوا لَمَّا بِهِمْ مِنَ الضَّعْفِ،
و قيل: أريد بذلك النساء و الصبيان،

و قيل: نزلت في اسماء بنت ابي بكر و ذلك انَّ امَّها قتيلة بنت عبد العزى قدمت عليها المدينة بهدايا و
هى مشركة، فقالت اسماء: لا اقبل منك هدية و لا تدخلين بيتي حتى استأذن رسول الله. فسألت لها عائشة
رسول الله (صلي الله عليه وسلم) فأمرها ان تقبل هديتها و تحسن اليها ثم ذكر الذين نهاهم عن صلتهم
فقال: إِنَّمَا يَنْهَاكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ قَاتَلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَ أَخْرَجُوكُمْ مِنْ دِيَارِكُمْ وَ ظَاهَرُوا عَلَى إِخْرَاجِكُمْ وَ هُمْ
كُفَّارٌ مَكَّةَ الَّذِينَ الْجُنُوكُمْ إِلَى الْهَجْرَةِ مِنْ مَكَّةَ أَنْ تَوَلَّوْهُمْ يَعْنِي: يَنْهَيْكُمُ عَنْ أَنْ تَتَوَلَّوْهُمْ بِالنَّصْرِ وَ الْمَوَدَّةِ
الْبَرِّ وَ الصَّلَةِ.

وَ مَنْ يَتَوَلَّوْهُمْ بِالْمَوَدَّةِ وَ بِمَكَاتِبَةِ سِرِّ النَّبِيِّ (صلي الله عليه وسلم). فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ المستوجبون
لعذاب الله. قال بعض المفسرين: نسخت الآية الاولى بهذه الآية و نسخ معنى الآيتين بأية السيف.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا جَاءَكُمْ الْمُؤْمِنَاتُ مُهَاجِرَاتٍ إِي شَمَا كِه مۇمنانيد، چون زنان مهاجرات بشما آيند، از مكه هجرت كنند به مدينه.

فَأَمْتَحِنُوهُنَّ ايشان را امتحان كنيد، حال ايشان و سبب آمدن ايشان بتحقيق بازدانيد. امتحان، بقول بعضى مفسران آنست كه: رسول خدا ايشان را سوگند دادى كه نه بغض شوهر را آمد و نه نشوز و نه غيرت را و نه عشق و هواى مردى را و نه رغبته بدنيا و التماس مرادى را و نه مجرد دوست داشت زمين مدينه را، بلكه دوست داشت دين اسلام را هجرت كرد و دوستى خداى و رسول را و جز رضاي خداى و رسول و رغبته بدین اسلام او را مرادى ديگر نيست. بقول بعضى امتحان آنست كه بزبان بگفتى: «اشهد ان لا اله الا الله و ان محمدا عبده و رسوله». رب العالمين گفت: چون اين سوگند ياد كرد و امتحان حاصل شد، از وى بظاهر بپذيريد و حقايق باطن و ضمير دل بالله افكنيد كه شما را بان راه نيست و جز الله بان عالم نيست.

اينست كه گفت: الله أعلم بايمانهم ان كه گفت: فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ چون از ايشان بدانستيد بدلايل ظاهر كه مؤمنات اند و هجرت ايشان از بهر خداى و رسول است، فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حِلٌّ لَهُمْ وَ لَا هُمْ يَحِلُّونَ لَهُنَّ ايشان را فا كافرين مدهيد كه نه زن مسلمانان حلالست مرد كافر را، و نه مرد كافر زن مسلمان را حلالست.

اين آيه در شأن زنى فرود آمد نام وى سبيعه بنت الحارث الاسلاميه كه از شوهر خویش بگريخت سال حديبيه و هجرت كرد. رسول خدا او را امتحان كرد، چنان كه الله فرموده و او را مؤمنه يافت. شوهر وى آمد صيفى بن الواهب گفت: يا محمد ردّ على امرأتى. زن من با من فرست كه تو در صلح حديبيه با ما چنان شرط كردى كه هر كه آن ما بتو آيد با ما فرستى. رسول خدا گفت: اين شرط كرده ام در مردان نه در زنان كه زنان گرویده بهيچ حال كافرين را نشايند و ايشان را حلال نباشند و اين آيت بر وفق اين حكم فرو آمد. پس رسول خدا بفرمود تا كاوين كه آن شوهر كافر به سبيعه داده بود، با وى دادند. اينست كه رب العالمين گفت: وَ أَتَوْهُمَ مَا أَنْفَقُوا يعنى: اعطوا الزوج الكافر ما انفق عليها من المهر. قيل: ان لم يوجد لها مال في الحال يؤخذ من المؤمن الذى يريد التزوّج بها مقدار ذلك المهر و يردّ على الكافر. فان لم يتزوّج بها احد من المؤمنين كان سبيلها سبيل المعسر بالدين الى ان يجد ميسرة. و يقال: تزوّج سبيعه عمر بن الخطاب.

وَ لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ إِي لَا جناح في نكاح المهاجرات. إِذَا اتَّيْتُمُوهُنَّ مهورهن و ايتاء المهر ليس بشرط لتحليلها كما انّ ذاك ليس بشرط في المؤمنات في قوله: «وَ أَتَوْهُمَ مَا أَنْفَقُوا نَحْلَةً» لكنّه جث على اتيانهن مهورهن اذا طالبن بها.

و قيل: نزلت هذه الآية في امّ كلثوم بنت عقبة بن ابى معيط جاءت مهاجرة في عام الهدنة فجاها خواها رسول الله (صلي الله عليه وسلم) يستردّها فنزلت هذه الآية، قوله: وَ لَا تُمْسِكُوا بِعَصَمِ الْكُوفَرِ قرأ ابو عمرو و يعقوب بالتشديد و الآخرون بالتخفيف، معنا هما واحد.

و العصمة الامساك و الكف و هي ها هنا حرمة النكاح، يعنى: اذا تباينت الاديان فقد انقطعت العصمة، و اصل العصمة الحبل، يقال لكل ما امسك شيئا عصمة اى من اسلم و بقيت امرأته كافرة او اسلمت المرأة و بقى الزوج كافرا فقد انقطعت العصمة و لا تمسكوا بها فلا حرمة لها و الكوافر طائفتان من النساء طائفة قعدت عن الهجرة و ثبتت على الكفر و طائفة ارتدت عن الهجرة و لحقت بازواجها الكفار. قال الزهرى: لما نزلت هذه الآية طلق عمر بن الخطاب امرأتين كانتا له بمكة مشركتين احديهما بريعة بنت ابى امية ابن المغيرة فتزوّجها بعده معاوية بن ابى سفيان و هما على شركهما بمكة. و الأخرى امّ كلثوم بنت عمرو الخزاعية امّ عبد الله بن عمر فتزوّجها ابو جهم بن حذافة و هما على شركهما و كانت اروى بنت ربيعة بن الحارث بن عبد المطلب تحت طلحة بن عبيد الله فهاجر طلحة و هي بمكة على دين قومها ففرق الاسلام بينهما حين نهى عن التمسك بعصم الكوافر ثم تزوّجها خالد بن سعيد بن العاص بالاسلام و كانت ممن فرّ الى رسول الله (صلي الله عليه وسلم) من نساء الكفار فحبسها و تزوّجها خالد بن سعيد بن العاص.

قال الشعبى و كانت زينب بنت رسول الله امرأة ابى العاص بن الربيع اسلمت و لحقت بالنبي (صلي الله عليه وسلم) في المدينة و اقام ابو العاص بمكة مشركا ثم اتى المدينة و اسلم فردّها عليه رسول الله

(صلي الله عليه وسلم).
وَسُئِلُوا أَيُّهَا الْمُؤْمِنُونَ. مَا أَنْفَقْتُمْ إِيَّانَ لِحَقَّتْ امْرَأَةٌ مِنْكُمْ بِالْمُشْرِكِينَ مَرْتَدَّةً فَاسْئَلُوا مَا انْفَقْتُمْ مِنَ الْمَهْرِ مِمَّنْ تَزَوَّجَهَا مِنْهُمْ إِذَا مَنَعُوهَا.
وَلَيْسَلُوا يَعْنِي: الْمُشْرِكِينَ الَّذِينَ لِحَقَّتْ أَزْوَاجُهُمْ بِكُمْ. مَا أَنْفَقُوا مِنَ الْمَهْرِ مِمَّنْ تَزَوَّجَهَا مِنْكُمْ. ذَلِكَ حُكْمُ اللَّهِ بِحُكْمٍ بَيْنَكُمْ فِيهِ فَاحْكُمُوا. وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمُصَالِحِ أُمُورِكُمْ حَكِيمٌ فِيمَا أَمَرَكُمْ بِهِ مِنَ التَّسْوِيَةِ وَالْعَدْلِ. قَالَ الزَّهْرِيُّ: وَلَوْلَا الْهَدَنَةُ وَالْعَهْدُ الَّذِي كَانَ بَيْنَ الرَّسُولِ اللَّهِ (صلي الله عليه وسلم) وَبَيْنَ قُرَيْشٍ يَوْمَ الْحُدَيْبِيَّةِ لَامَسَكِ النِّسَاءُ وَلَمْ يَرُدَّ إِلَيْهِنَّ صَدَاقًا وَكَذَلِكَ كَانَ يُصْنَعُ بِمَنْ جَاءَهُ مِنَ الْمُسْلِمَاتِ قَبْلَ الْعَهْدِ فَلَمَّا نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ أَقَرَّ الْمُؤْمِنُونَ بِحُكْمِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَتَوْا مَا أَمَرُوا بِهِ مِنْ نَفَقَاتِ الْمُشْرِكِينَ وَابِي الْمُشْرِكُونَ أَنْ يَقْرُوا بِحُكْمِ اللَّهِ تَعَالَى فِيمَا أَمَرَ مِنْ آدَاءِ النِّفَقَاتِ الْمُسْلِمِينَ فَانْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ.
وَإِنْ فَاتَكُمْ شَيْءٌ مِنْ أَزْوَاجِكُمْ إِلَى الْكُفَّارِ فَاتَكُمُ إِيَّاهُ مِنْ شَيْءٍ، إِيَّاهُ وَكَذَلِكَ قَرَأَ ابْنُ مَسْعُودٍ: فَعَاقَبْتُمْ وَقُرِئَ فَعَقِبْتُمْ أَيَّ غَزَوْتُمْ بِعَقَبِ ذَلِكَ فَغَنِمْتُمْ فَأَتَوْا الَّذِينَ ذَهَبَتْ أَزْوَاجُهُمْ إِلَى الْكُفَّارِ مِنْكُمْ مِثْلًا مَا أَنْفَقُوا عَلَيْهِمْ مِنَ الْغَنَائِمِ الَّتِي صَارَتْ فِي أَيْدِيكُمْ مِنْ أَمْوَالِ الْكُفَّارِ، وَقِيلَ: مَعْنَاهُ فَعَاقَبْتُمْ الْمَرْتَدَّةَ بِالْقَتْلِ.
قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَكَانَ جَمِيعٌ مِنْ لِحَقِّ بِالْمُشْرِكِينَ مِنْ نِسَاءِ الْمُؤْمِنِينَ الْمُهَاجِرِينَ رَاجِعَةً عَنِ الْإِسْلَامِ سِتُّ نِسْوَةٍ فَاعْطَى رَسُولُ اللَّهِ (صلي الله عليه وسلم) أَزْوَاجَهُنَّ مَهْرًا نِسَائَهُمْ مِنَ الْغَنِيمَةِ.
وَأَنْفَقُوا اللَّهُ الَّذِي أَنْتُمْ بِهِ مُؤْمِنُونَ. اخْتَلَفَ الْقَوْلُ فِي أَنَّ رَدَّ مَهْرٍ مِنْ أَسْلَمَتْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَى أَزْوَاجِهِنَّ كَانَ وَاجِبًا أَوْ مَنْدُوبًا، وَاصْلُهُ أَنَّ الصَّلَاحَ هَلْ كَانَ وَقَعَ عَلَى رَدِّ النِّسَاءِ؟
فِيهِ قَوْلَانِ: أَحَدُهُمَا أَنَّهُ وَقَعَ عَلَى رَدِّ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ جَمِيعًا لِمَا رَوَيْنَا أَنَّهُ لَا يَأْتِيكَ مَنْ أَحَدًا لَا رَدَّتْهُ ثُمَّ صَارَ الْحُكْمُ فِي رَدِّ النِّسَاءِ مَنْسُوخًا بِقَوْلِهِ: فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ فَعَلَى هَذَا كَانَ رَدُّ الْمَهْرِ وَاجِبًا. الْقَوْلُ الْآخَرُ: أَنَّ الصَّلَاحَ لَمْ يَقَعْ عَلَى رَدِّ النِّسَاءِ لِأَنَّهُ يَرَوَى عَلَى أَنَّهُ لَا يَأْتِيكَ مَنْ أَحَدًا رَجُلًا وَانْ كَانَ عَلَى دِينِكَ إِلَّا رَدَّتْهُ فَعَلَى هَذَا كَانَ رَدُّ الْمَهْرِ مَنْدُوبًا وَذَهَبَ بَعْضُ الْفُقَهَاءِ إِلَى أَنَّ هَذِهِ أَحْكَامُ تَبِعَتِ الْهَجْرَةَ وَالْهَدَنَةَ الَّتِي كَانَتْ بَيْنَهُمْ فَلَمَّا انْقَضَتْ زَالَتْ تِلْكَ الْأَحْكَامُ وَنَسَخَتْ.
يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعُنَكَ سَمِّيتِ الْبَيْعَةَ لِأَنَّ الْمُبَايَعَةَ يَبِيعُ نَفْسَهُ بِالْجَنَّةِ وَمِنْهُ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ.
قِيلَ: كَانَ النَّبِيُّ (صلي الله عليه وسلم) إِذَا بَايَعَ النِّسَاءَ وَضَعَ قَدْحًا مِنَ الْمَاءِ فَكَانَ يَضَعُ يَدَهُ فِيهِ ثُمَّ يَأْمُرُهُنَّ أَنْ يَغْمِسْنَ أَيْدِيَهُنَّ فِيهِ. وَقِيلَ: نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ يَوْمَ فَتْحِ مَكَّةَ لَمَّا فَرَّغَ رَسُولُ اللَّهِ (صلي الله عليه وسلم) مِنْ بَيْعَةِ الرِّجَالِ وَهُوَ عَلَى الصِّفَا وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ أَسْفَلَ مِنْهُ وَهُوَ يَبَايِعُ النِّسَاءَ بِأَمْرِ رَسُولِ اللَّهِ يَأْخُذُ أَيْدِيَهُنَّ فَوْقَ ثِيَابِهِ وَيَبْلُغُهُنَّ عَنْهُ وَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صلي الله عليه وسلم) يَأْخُذُ بِيَدِ امْرَأَةٍ عِنْدَ الْبَيْعَةِ وَقِيلَ: أَمْرُ اخْتِادِجَةِ خَالَةَ فَاطِمَةَ فَبَايَعَتِ النِّسَاءَ وَكَانَتْ هُنْدُ بِنْتُ عَتَبَةَ بِنْتُ رِبِيعَةَ امْرَأَةُ أَبِي سَفْيَانَ بْنِ حَرْبٍ فِي جَمْلَتِهِنَّ مَتَنَّقِيَّةٌ مُتَنَكِّرَةٌ مَعَ النِّسَاءِ خَوْفًا مِنْ رَسُولِ اللَّهِ أَنْ يَعْرِفَهَا فَقَالَ النَّبِيُّ (صلي الله عليه وسلم) أَبَايَعُكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا فَرَفَعَتْ هُنْدُ رَأْسَهَا وَقَالَتْ وَاللَّهِ أَنَا لَتَأْخُذَ عَلَيْنَا امْرَأَةٌ مَا رَأَيْتُكَ اخْذَتْهُ عَلَى الرِّجَالِ وَبَايَعَ الرِّجَالُ يَوْمَئِذٍ عَلَى الْإِسْلَامِ وَالْجِهَادِ فَقَطَّ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلي الله عليه وسلم): «أَنْتِ لَهْنَدُ بِنْتُ عَتَبَةَ» قَالَتْ: نَعَمْ فَاعْفَ عَمَّا سَلَفَ عَفَا اللَّهُ عَنْكَ، تَعْنِي مَا صَنَعْتَ بِحَمْزَةٍ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «أَبَايَعُكَ أَنْ لَا يُشْرِكَنَّ بِاللَّهِ شَيْئًا» قَالَتْ مِنَ الشَّرِكِ فَرَرْنَا إِلَيْكَ فَمَا اشْرَكْنَا مِنْذُ اسْلَمْنَا.
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: وَلَا يَسْرِقَنَّ فَقَالَتْ هُنْدُ. أَنَّ أَبَا سَفْيَانَ رَجُلٌ شَحِيحٌ وَأَنَا أَخَذْتُ مِنْ مَالِهِ مَا يَكْفِينِي وَوَلَدِي.
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: «بِالْمَعْرُوفِ»
وَقِيلَ: كَانَ أَبُو سَفْيَانَ وَاقِفًا هُنَاكَ، فَقَالَ: نَعَمْ مَا أَصَبْتُ شَيْئًا فِيمَا مَضَى وَفِيمَا غَبَرَ فَهُوَ لَكَ حَلَالٌ وَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: وَلَا يَزْنِيَنَّ فَقَالَتْ: هُنْدُ وَهَلْ تَزْنِي الْحَرَّةُ؟ فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا وَاللَّهِ مَا تَزْنِي الْحَرَّةُ»
فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ: وَلَا يَقْتُلَنَّ أَوْلَادَهُنَّ يَعْنِي: وَأَدِ الْبَنَاتِ مَخَافَةَ الْفَقْرِ،
فَقَالَتْ هُنْدُ: نَحْنُ رِبِّيْنَاهُمْ صَغَارًا وَانْتُمْ قَتَلْتُمُوهُمْ كِبَارًا، فَانْتُمْ أَعْلَمُ وَهُمْ. فَضَحِكَ عُمَرُ (رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ) وَضَحِكَ رَسُولُ اللَّهِ مِنْ قَوْلِهَا وَكَانَ قَدْ قَتَلَ ابْنَ لَهَا يَوْمَ بَدْرٍ، يُقَالُ لَهُ حَنْظَلَةُ بْنُ أَبِي سَفْيَانَ فَقَالَ رَسُولُ

الله: وَ لَا يَأْتِيَنَّ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَ أَرْجُلِهِمْ يَعْنَى: الكذب و النميمة و المشى بالسعاية يَخْتَلِقْنَهُ من تلقاء انفسهنَّ.

قالت: هند: و الله انَّ البهتان لقبيح و انَّك لا تأمرنا الا بالرشد و مكارم الاخلاق.
و قيل: المراد بالبهتان هاهنا ان تلتقط مولودا و تقول لزوجها: هذا ولدى منك، فهو البهتان المفتري. بَيَّنَّ أَيْدِيَهُمْ وَ أَرْجُلَهُمْ لَأَنَّ الْوَلَدَ إِذَا وَضَعْتَهُ الْأُمُّ سَقَطَ بَيْنَ يَدَيْهَا وَ رِجْلِهَا. وَ لَا يَعْصِيكَ فِي مَعْرُوفٍ اِى فِي كُلِّ امْرٍ و اِفق طاعة الله و في كُلِّ امْرٍ فيه رشدهنَّ.

قال سعيد بن المسيَّب و الكلبي و عبد الرحمن بن زيد: هو النهى عن النوح و الدعاء بالويل و تمزيق الثوب و نتف الشعر و حمش الوجه و ان لا تحدث المرأة الرجال الا اذا محرم و لا تخلو برجل غير ذى محرم و لا تسافر الا مع ذى محرم.

روى انَّ خولة بنت الحكم الانصارية السلمية قالت: يا رسول الله مات لى اخ، فنحت عليه فاسعدتنى امرأة، و قد مات لها اخ أفتأذن لى ان اذهب فاسعدها على النوح ثم امسك؟ فقال رسول الله: «لا تفعل! فما زالت تراجعته حتى اذن لها و قال اذهبي فاسعديها لم امسكى»

روى ابو مالك الاشعري عن النبى (صلى الله عليه وسلم) قال: «اربع في امّتى من امر جاهلية لا يتركونهنَّ:

- الفخر بالاحساب،
- و الطعن في الانساب
- و الاستسقاء بالنجوم
- و النياحة»

و قال صلى الله عليه و سلم: «النائحة اذا لم تتب قبل موتها تقام يوم القيامة عليها سربال من قطران و درع من جرب»

و قال: «ليس منّا من ضرب الخدود و شقّ الجيوب و دعا بدعوى الجاهلية».
و قال صلى الله عليه و سلم: «هذه النوائح يجعلن يوم القيامة صفين: صفّا عن اليمين و صفّا عن اليسار و ينبحن كما تتبح الكلاب»

و روى انَّ عمر بن الخطاب رضى الله عنه سمع نائحة فاتيها فضربها حتى وقع خمارها عن رأسها فقيل: يا امير المؤمنين! المرأة قد وقع خمارها! قال: انّها لا حرمة لها.
قوله تعالى: فَبَايِعْهُنَّ اِى اِذَا بَايَعْتُكَ فَبَايَعْنَّ. وَ اسْتَغْفِرْ لَهُنَّ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ.
قالت عائشة: كان النبى (صلى الله عليه وسلم) يبايع النساء بالكلام بهذه الآية: «لا تشركوا بالله شيئا» قالت: و ما مسّت يد رسول الله يد امرأة الا امرأة يملكها.
و قالت اميمة بنت رقيقة بايعت رسول الله في نسوة فقال فيما استطعتنّ و اطقتنّ؟ فقلت رسول الله ارحم بنا من انفسنا! قلت: يا رسول الله صافحنا.

فقال: «اتى لا اصافح النساء انما قولى لامرأة كقولى لمائة امرأة».
يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اِى كَرُودِكَا! لَا تَتَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَ هُمُ الْيَهُودُ وَ ذَلِكَ اِنَّ نَاسًا مِنْ فَقَرَاءِ الْمُسْلِمِينَ كَانُوا يَخْبُرُونَ الْيَهُودَ بِأَخْبَارِ الْمُسْلِمِينَ وَ يَتَوَاصِلُونَهُمْ فَيُصِيبُونَ بِذَلِكَ مِنْ ثَمَارِهِمْ فَهَاهُمْ اللَّهُ سَبْحَانَهُ عَنْ ذَلِكَ. قَدْ يَنْسُوا مِنَ الْآخِرَةِ يَعْنَى: هؤلاء اليهود ينسوا من الآخرة بأن يكون لهم فيها ثواب و خير كما يئس الكفار الذين ماتوا و صاروا في القبور من ان يكون لهم حظ و ثواب في الآخرة
و قيل: كما يئس الكفار الذين في القبور من رحمة الله
و قيل: كما يئس الكفار الذين في الاحياء من المقبورين ان يرجعوا اليهم.

النوبة الثالثة

قوله تعالى: بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. سه چیز است كه سعادت بنده در آنست و روى عبوديت روشن بآنست.

- اشتغال زبان بذكر حقّ،

- و استغراق دل بمهر حق
 - و امتلاء سر از نظر حق.
- طوبی کسی را که الله بسر وی نظر کند تا دل وی بمهر بیاراید و زبان وی بر ذکر دارد.
- و هیچ ذکر عزیزتر از نام الله نیست و هیچ نام و ذکر عزیزتر از آیت تسمیت نیست بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ.
- مصطفی (صلي الله عليه وسلم) گفت: «كَلَّ امر ذی بال لم یبدأ فیه ببسم الله فهو ابتر»: هر کار با خطر که در آغاز آن بسم الله نبود، آن کار ناقص بود، که از آن مقصودی برنیاید.
- بی توقیع بسم الله در مملکت هیچ کاری روان نیست.
 - بی گفتار بسم الله نمازت درست نیست و رازت بکار نیست.
- در آثار مأثور است که یکی از اهل توفیق هر روزی بی آنکه بسم الله بگفتی هزار بار سورة الاخلاص برخواندی، پس از آنکه بعالم آخرت رسیده بود، او را در خواب دیدند، گفتند: ما فعل الله بك؟ الله با تو چه کرد؟ حالت چو نیست؟ کارت بچه رسید؟ گفت: بهر باری سورة «قل هو الله احد» خوانده بودم، ثواب آن را در بهشت از بهر ما کوشکی بنا کرده بودند، و اکنون که بدیدم نمی پسندم که ناقص است. گفتند: آن نقصان بگوی تا از چیست؟ گفتا: از آن بودست که ما در دنیا شرف بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ از سر سورتها فرونهاده بودیم.
- پیر طریقت گفته که: اگر همه ملك موجودات بنام تو باز کنند، نگر تا بی توقیع بسم الله بدان ننگری که آن را بر مقدار پر پشهای قیمت نیست. و اگر جبرئیل و حمله عرش بچاکری تو کمر بندند، ترا آن محل و شرف نبود که سلطان بسم الله داغی از آن خویش بر میان جاننت نهد. هر جانی که عاشقتر بود، او را اسیرتر گیرند، هر دلی که سوخته تر بود، رختش زودتر بغارت برند:
- گفتم که: چو زیرم و بدست تو اسیر بنواز مرا، مزن تو ای بدر منیر.
گفتا که: ز زخم من تو آزار مگیر در زخمه بود همه نوازیدن زیر.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّيَّ وَ عَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ اَي شما که ایمان آورده اید و پیغام رسان بر است داشتید و پیغام مرا بجان و دل پذیرفتید، دشمن ما و دشمن خود را بدوست مگیرید. هیچ دشمن شما را مه از نفس اماره نیست، زینهار تا از او ایمن نباشید و پیوسته از او بر حذر باشید.

مصطفی (صلي الله عليه وسلم) گفت: «اعدا عَدُوَّكَ نَفْسَكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ» دشمن تر دشمنی نفس بد فرمان است، همه آن خواهد که زیان وی در آن است. هر که نفس خویش را خود کاهه دارد خویشتن را تخم حسرت میکارد. در اخبار داود (عليه السلام) است که: «يا داود عاد نَفْسَكَ فليس لي في المملكة منازع غيرها»

یا داود عداوت نفس را میان در بند و او را در بند قهر و زندان مخالفت دار که در مملکت ما را بجز وی منازع نیست. این نفس خاکی و سفلی و ظلمانی است، دشمنی غدار و مکار است. اصل وی از تنافس است و منافست مقدمه حقد و حسد و بغض و عداوت است. نه از گزاف مصطفی (صلي الله عليه وسلم) گفت: «رجعنا من الجهاد الا صغر الى الجهاد الاكبر»

غزاء روم را غزاء كهين و غزاء نفس را غزاء مهين خوانده، زیرا که بلشگری اندك روم از قیصر بتوان ستد و بجمله اولیاء روی زمین نفس را از یکی بنتوان ستد، برای آنکه آن کافر در روم بمعاینه جهاد کند و بر غازی سفه و غضب نماید و بافعال مناکیب خواند. و نفس نه بمعاینه جهاد کند و بر وی مودت و شفقت نماید و بافعال معارف خواند و مردان راه دین بدین سبب بسیار طاعتها بگذارند که دانند که آن ملواح نفس است، که صیاد مرغ را هم بمرغ گیرد. احمد خضرویه بلخی گوید: نفس خود را بانواع ریاضات و مجاهدات مقهور کرده بودم، روزی نشاط غزو کرد، عجب داشتم که از نفس نشاط طاعت نیاید! گفتم: در زیر این گوی چه مکر باشد مگر در گرسنگی طاقت نمیدارد که پیوسته او را روزه همی فرمایم، خواهد که در سفر روزه بگشاید، گفتم: ای نفس اگر این سفر پیش بگیرم روزه نگشایم. گفت: روا دارم! گفتم: مگر از آنست که طاقت نماز شب نمی دارد، میخواهد که در سفر بخسبد.

گفتم: که در سفر قیام شب با کم نکنم، چنان که در حضر، گفت: روا دارم! تفکر کردم که مگر از آن نشاط سفر غذا کرده که در حضر با خلق نمی‌آمیزد، که او را در خلوت و عزلت میدارم، مرادش آنست که با خلق صحبت کند.

گفتم: ای نفس هر جای که روم درین سفر ترا بخرابه‌ای فرود آرم که هیچ خلق را نبینی. گفت: روا دارم.

از دست وی عاجز ماندم، در الله زاریدم تضرع کردم تا از مکر وی مرا آگاهی دهد، آخر او را با قرار آوردم، تا گفت: در حضر مرا در روزی هزار بار بکشی، بشمشیر مجاهدت، بخلاف مراد من، و خلق را آگاهی نه. در غذا باری کشتن يك بار باشد و بهمه جهان نام شود که احمد خضرویه بغزا شهادت یافت!

گفتم: سبحان آن خداوندی که نفسی آفریند بدین معیوبی که بدنیا منافق باشد و بعد از مرگ مرایی باشد، نه درین جهان حقیقت اسلام خواهد نه در آن جهان.

آن که گفتم: ای نفس امّاره و الله که باین غذا نروم تا تو در زیر طاعت زنار بندی! پس هم در حضر آن ریاضات و انواع مجاهدات که در آن بودم زیادت کردم.